МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ, СПОРТУ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ
КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: _ Перспективи використання європейського досвіду при впровадженні сучасної моделі децентралізації влади в Україні _____

Здобувача вищої освіти II курсу, МПА-22-1 групи,
спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування,
освітня програма «Регіональне управління та самоврядування».

_____ Слободян Богдан Юрійович_____
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Грабовенко Наталія Валеріївна, д.н. держ.упр., професор, професор кафедри

Керівник освітньо-професійної програми _____ Близнюк Андрій Станіславович, д.н.держ.упр., доцент, професор кафедри

Допущено до захисту за рішенням кафедри менеджменту та публічного управління
протокол від «25» січня 2024 № 4

Т.в.о. завідувача кафедри менеджменту та публічного управління_____ Близнюк Андрій Станіславович, д.н.держ.упр., доцент, професор кафедри

Ірпінь – 2024

Реєстрація № 12 05.02.2024 _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки _____ 19.01.2024 _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 5 (відмінно) / 90 балів 14.02.2024 _____
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Я. Л. Варшавець
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:

_____ А.С. Близнюк
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ Н.В. Грабовенко
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ М.В. Пластинський
(підпис) (ініціали, прізвище)

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії, членів комісії, секретаря,
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	від 0 до 10	9		І. Варшавський
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	4		Н.С. Блищих
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	23		Н.В. Грабовенко
4. Апробація (участь у конференціях)	від 0 до 10	9		М.В. Гостинський
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	45		Ю.І. Сиїжко
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	90		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100- бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
90	A	5	14.02.2024	І. Варшавський Н.С. Блищих Н.В. Грабовенко М.В. Гостинський Ю.І. Сиїжко

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною	Оцінка за шкалою	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Б	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	ЄХ	2 (незадовільно)

Факультет соціально-гуманітарних технологій та менеджменту
Кафедра соціальної філософії та управління
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Освітня програма «Регіональне управління та самоврядування»

Затверджую
Завідувач кафедри соціальної філософії та управління
Л.В. Чупрій
«____» грудня 2022 р.

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Слободяну Богдану Юрійовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи
Перспективи використання європейського досвіду при впровадженні сучасної моделі децентралізації влади в Україні

Затверджена наказом ректора від « 13 » 02 2023 № 197
2. Строк здачі закінченої роботи 05 02 2024
3. Цільова установка

Мета роботи є аналіз європейського досвіду та підходів до впровадження оптимальної моделі децентралізації влади в Україні.

Об'єктом дослідження є світові та вітчизняні, локальні та національні практики децентралізації.

Предметом є практики децентралізації як процес наближення /передачі повноважень, ресурсів, послуг і права управління територією громаді.

Вихідні дані до роботи

Перелік графічного матеріалу рисунки, таблиці, діаграми: *Таблиця 1.1.*Основні ознаки моделей місцевого самоврядування, Рис.1.1. Моделі та ознаки оганізації мвсцевого самоврядування в забубіжних країнах, Рис. 1.2. Ознаки, що притаманні децентралізації в європейських країнах, *Таблиця 2.3.*Нормативи зарахування бюджето-формувальних обов'язкових платежів до бюджетів місцевого самоврядування, *Таблиця 2.4.*Паспорт показники Роганської селищної територіальної громади, Рис. 1.3. Інституційні механізми, що забезпечують відкритість і демократичність державного управління в Європейському Союзі, Рис. 1.4. Неформальні механізми і методи впливу ЄС, *Таблиця 2.1.* Трирівнева система управління в Італії, Рис. 2.1.Механізм формування бюджету для виконання повноважень у Польщі, *Таблиця 2.2.* Система управління в Румунії, *Таблиця 2.5.* Показники бюджету Роганської селищної територіальної громади (факт), млн грн, *Таблиця 2.6.* Склад і структура податкових надходжень бюджету Роганської об'єднаної територіальної громади, *Таблиця 2.7.*

Склад і структура міжбюджетних трансфертів в доходах бюджету Роганської с територіальної громади.

Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань за кожним розділом) РОЗ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ІСТОРІЯ, ПОНЯТТЯ, ЄВРОПЕЙСЬКІ М 1.1. Реформа децентралізації в зарубіжних країнах: історичний екскурс, 1.2. децентралізації влади країн європейського союзу, РОЗДІЛ 2.СУЧАСНИЙ Д ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОДЕЛЕЙ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ, Порівняльний аналіз моделей децентралізації європейських країни, 2.2. Оцінка впливу м децентралізації влади європейських країн для України, РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОДАЛ РЕФОРМУВАНЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ З УРАХУВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ.

Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи	Строк виконання		Пр
		За планом	Фактично	
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел, постановка проблеми та складання плану роботи	28.11.2022	28.11.2022	
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання його керівнику	26.06.2023	26.06.2023	
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання його керівнику	20.12.2023	20.12.2023	
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання його керівнику	25.12.2023	25.12.2023	
5.	Підготовка вступу та формування висновків, списку літературних джерел. Оформлення роботи згідно вимог ДПУ та подання її керівнику	28.12.2023	28.12.2023	
6.	Доопрацювання робити з урахуванням зауважень керівника	до 15.01.2024	15.01.2024	
7.	Отримання відгуку керівника	25.01.2024	25.01.2024	
8.	Отримання зовнішньої рецензії	29.01.2024	29.01.2024	
9.	Попередній захист роботи	18.01.2024 19.01.2024	19.01.2024	
10.	Перевірка роботи на унікальність	22.01.2024	22.01.2024	
11.	Допуск кваліфікаційної роботи до захисту зав.каф.	до 05.02.2024		
12.	Захист роботи	14.02.2024 15.02.2024		

4. Дата видачі завдання «14» 02 2023 р.

5. Керівник випускної кваліфікаційної роботи _____ (підпис) Н.В. Грабовенк (прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми _____ (підпис) А.С. Близнюк (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ (підпис) Б.Ю. Слободян (прізвище, ініціали)

ANNOTATION

____ Prospects for using European experience in implementing a modern model of power decentralization in Ukraine

The purpose of the qualification work is to analyze the European experience and approaches to the implementation of the optimal model of power decentralization in Ukraine.

The tasks of the work are:

- reveal the historical retrospective of decentralization reforms in foreign countries;
- to characterize the models of power decentralization in the countries of the European Union;
- perform a comparative analysis of decentralization models of European countries;
- to assess the influence of European countries' power decentralization models for Ukraine;
- to propose directions for further reforms of the decentralization of power in Ukraine, taking into account the European experience.

The object of the study is global and domestic, local and national practices of decentralization.

The subject is the practice of decentralization as a process of approximation/transfer of powers, resources, services and the right to manage the territory to the community.

The base of the research is the Rohansk community, which is territorially located within the Kharkiv region.

Based on the results of the research, conclusions were formulated and reasonable proposals were made.

Obtained results. The theoretical provisions developed in the research have been brought to the level of concrete proposals that can be implemented in the domestic practice of state administration regarding the cooperation of authorities, as well as to ensure the teaching of the educational discipline "Public administration and administration", "State and regional administration".

The qualification work contains __69__ pages, _8_ tables, _5_ figures, a list of used sources with _45_names, 8 appendices.

Key words: public power, decentralization, decentralization model, decentralization reforms.

The year of completion of the thesis is 2022-2024.

The year of job protection is 2024.

АНОТАЦІЯ

Перспективи використання європейського досвіду при впровадженні сучасної моделі децентралізації влади в Україні

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз європейського досвіду та підходів до впровадження оптимальної моделі децентралізації влади в Україні.

Завданнями роботи є:

- розкрити історичну ретроспективу реформ децентралізації в зарубіжних країнах;
– охарактеризувати моделі децентралізації влади країн європейського союзу;
- здійснити порівняльний аналіз моделей децентралізації європейських країни;
- оцінити вплив моделей децентралізації влади європейських країн для України;
- запропонувати напрями подальших реформувань децентралізації влади в Україні з урахуванням європейського досвіду.

Об'єктом дослідження є світові та вітчизняні, локальні та національні практики децентралізації.

Предметом є практики децентралізації як процес наближення /передачі повноважень, ресурсів, послуг і права управління територією громаді.

База дослідження - Роганська громада, що територіально розташована в межах Харківської області.

За результатами дослідження сформульовано висновки та зроблено обґрунтовані пропозиції.

Одержані результати Розроблені в дослідженні теоретичні положення доведені до рівня конкретних пропозицій можуть бути реалізовані у вітчизняній практиці державного управління щодо співпраці органів влади, також для забезпечення викладання навчальної дисципліни «Публічне управління та адміністрування», «Державне та регіональне управління».

Кваліфікаційна робота містить __69__ сторінок, _8__таблиць, _5__рисунків, список використаних джерел з _45_найменування, _8_додатків.

Ключові слова: публічна влада, децентралізація, модель децентралізації, децентралізаційні реформи.

Рік виконання дипломної роботи 2022-2024.

Рік захисту роботи 2024.

ЗМІСТ

ВСТУП **9**

РОЗДІЛ 1. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ІСТОРІЯ, ПОНЯТТЯ, ЄВРОПЕЙСЬКІ МОДЕЛІ **12**

1.1. Реформа децентралізації в зарубіжних країнах: історичний екскурс 12

1.2. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу 21

РОЗДІЛ 2.СУЧАСНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОДЕЛЕЙ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ **29**

2.1. Порівняльний аналіз моделей децентралізації європейських країни 29

2.2. Оцінка впливу моделей децентралізації влади європейських країн для України 34

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ РЕФОРМУВАНЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ **44**

ВИСНОВКИ **54**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ **58**

ДОДАТКИ **63**

ВСТУП

Про необхідність децентралізації системи управління в Україні давно говорилося як на економічному, так і на політичному рівнях. Однак, якщо до Революції Гідності це питання розглядалося в контексті визнання соціокультурної та економічної нерівності між регіонами і використовувалося владою переважно для отримання політичної ренти, то сьогодні питання децентралізації стає все більш економічно обґрунтованим. Вирішення цього питання не лише розв'яже багато політичних суперечок, але й зробить місцеві та регіональні громади більш відповідальними за розвиток своїх територій, підвищить ефективність використання місцевих ресурсів і, зрештою, посилить національну інтеграцію та економічну згуртованість України.

Останніми роками децентралізація публічної влади та зміна підходів до формування публічних інституцій, у тому числі органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади, є тенденцією адміністративних та законодавчих реформ у країнах Центральної та Східної Європи, які раніше перебували у сфері впливу росії, а нині є членами ЄС або перебувають у процесі приєднання до нього: 1990-ті роки 20 століття та 21 століття. Польща, Чехія, Угорщина та країни Балтії пішли тим самим шляхом, а нещодавно Україна також провела адміністративну та правову реформи. Ця реформа розпочалася з добровільного об'єднання територіальних громад, коли деякі фінансові ресурси та повноваження, які раніше належали адміністративним органам влади, були передані об'єднаній громаді. Потім вона завершилася директивним об'єднанням громад, які не виявили ініціативи щодо створення уповноважених громад, і створенням нових районів зі збереженням цих повноважень за адміністративними органами влади та органами місцевого самоврядування,

При цьому, безперечно, був використаний досвід країн Центральної Європи та відповідних реформ, що передували їм у Франції, Іспанії та Італії. Врахування цього досвіду мало велике значення для того, щоб уникнути недоліків і прорахунків у ході проведення адміністративно-територіальних реформ в ЄС.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Досвід впровадження децентралізації в Європі та проблеми зміни підходів до формування органів місцевого самоврядування були предметом наукових досліджень таких вчених, як С.В. Гризнер, В.П. Глобова, М.В. Зайцева, А.О. Касич, Ю.Ю. Крилов, О.Д. Расол, Ю.В. Мельник, А.С. Петрушко та інші.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз європейського досвіду та підходів до впровадження оптимальної моделі децентралізації влади в Україні.

Завданнями роботи є:

- розкрити історичну ретроспективу реформ децентралізації в зарубіжних країнах;

– охарактеризувати моделі децентралізації влади країн європейського союзу;

- здійснити порівняльний аналіз моделей децентралізації європейських країни;

- оцінити вплив моделей децентралізації влади європейських країн для України;

- запропонувати напрями подальших реформувань децентралізації влади в Україні з урахуванням європейського досвіду.

Об'єктом дослідження є світові та вітчизняні, локальні та національні практики децентралізації.

Предметом є практики децентралізації як процес наближення /передачі повноважень, ресурсів, послуг і права управління територією громаді.

База дослідження - Роганська громада, що територіально розташована в межах Харківської області.

Методи дослідження. Дослідження реформи децентралізації в Україні та досвіду європейських країн проводилося з використанням низки методів. Одним з найважливіших з них є порівняльний аналіз, який дозволяє зрозуміти вихідну позицію процесу децентралізації в Україні та європейських країнах і фактори, що на нього впливають. Були використані методи аналізу подій та динаміки процесу реформування місцевого самоврядування в європейських країнах та Україні. Також застосовувалися описові методи, що базуються на аналітичних дослідженнях процесів децентралізації та реформування місцевого самоврядування в Європейському Союзі та їх впливу на реформи в Україні.

РОЗДІЛ 1. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ІСТОРІЯ, ПОНЯТТЯ, ЄВРОПЕЙСЬКІ МОДЕЛІ

1.1. Реформа децентралізації в зарубіжних країнах: історичний екскурс

Вважається, що історія децентралізованої держави починається зі знаменитої дискусії між французьким економістом Жаном Боденом та німецьким юристом і державотворцем Йоганном Артузіусом. Наприкінці XVI ст Ж. Боден розробив теорію суверенної унітарної держави, яка утвердила абсолютизм в Європі. «Суверенна монолітна держава в Європі до кінця XIX ст. уважалася ідеальною моделлю державної організації» [31].

Протилежний Бодену погляд розвинув близько 1600 року Ж. Альтузіус, який обґрунтував ідею федеративного державного устрою. Основні положення його вчення полягали в тому, що суверенним має бути народ, а не монарх, і що, на відміну від центрального уряду, регіональні органи влади повинні мати владу і право визначати, наскільки це можливо, організацію життєзабезпечення у своїх громадах на основі принципу субсидіарності. Однак повна реалізація цих ідей стала можливою лише після появи ідеї субсидіарності у 20 столітті. Суть ідеї субсидіарності полягає в тому, що правові та адміністративні функції держави та органів місцевого самоврядування мають бути розділені. Держава може втручатися у справи громади лише тоді, коли місцеве самоврядування не в змозі виконувати свої функції. Крім того, держава має гарантувати право громад самостійно вирішувати важливі питання місцевого значення та захищати їхні громадянські свободи.

На сьогоднішній день у світі не існує універсальної моделі чи методології, яку можна було б повністю і незмінно застосувати в Україні.

Різні історичні обставини сформували різні моделі організації місцевого самоврядування, найбільш характерною ознакою яких є тип і форма

взаємовідносин між органами місцевого самоврядування та органами державної влади.

На сьогодні можна виділити три основні моделі місцевого самоврядування, які склалися в процесі муніципальної реформи в європейських країнах: англосаксонська, континентальна та змішана моделі.

Основними характеристиками цих моделей місцевого самоврядування є наступні, представлено в Табл. 1.1. та на Рис.1.1.

Таблиця 1.1.

Основні ознаки моделей місцевого самоврядування [40.; 30; 23]

Модель місцевого самоврядування	Країни, що використовують	Характеристика моделі
Англосаксонська	Великобританія	Високий рівень автономії місцевого самоврядування, виборність та контроль з боку населення. Відсутність на місцях спеціальних державних уповноважених, на яких покладена функція контролю над органами місцевого самоврядування. Відсутність місцевих адміністрацій (органів державної влади на місцях)
Континентальна	Франція, Італія, Іспанія, Бельгія, Нідерланди, Польща, Болгарія	Поєднання прямого державного управління і місцевого самоврядування. Певна ієрархія системи управління, в якій місцеве самоврядування є ланкою в порівнянні з державною владою. Обмежена автономія місцевого самоврядування, наявність на місцях спеціальних державних уповноважених, які контролюють органи місцевого самоврядування
Змішана	Німеччина, Австрія	У деяких ланках місцевого самоврядування виборний орган може бути і ланкою муніципального управління, і представником державної адміністрації

Навіть у межах однієї моделі фактична структура взаємовідносин між центральною та місцевою владою має специфічні риси, зумовлені правовими, історичними, національними та релігійними особливостями.

Незважаючи на різні моделі децентралізації та національні особливості розподілу повноважень між місцевою та центральною владою, існують спільні риси, які характеризують процес децентралізації в європейських країнах.

У нинішньому контексті можна виділити п'ять основних ознак, що характеризують децентралізацію в європейських країнах (рис. 1.2.).

Досвід інших країн свідчить про важливість децентралізації для країн, які переживають серйозні зміни в системі регулювання суспільних відносин. Слід також зазначити, що для країн з перехідною економікою децентралізація є ефективним способом зміни базових характеристик

суспільства і містить великий потенціал та перспективи для місцевого розвитку.

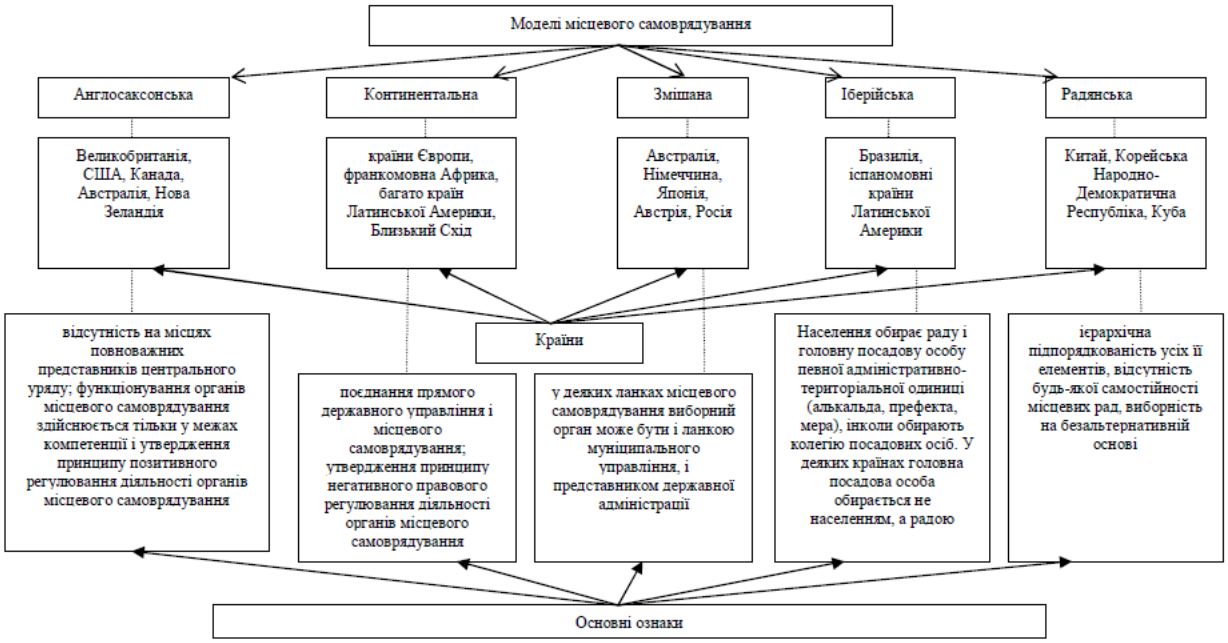

Рис.1.1. Моделі та ознаки оганізації мвсцевого самоврядування в забубіжних країнах [40.; 30; 23]

Розглянемо детальніше досвід децентралізації у країнах Східної та Західної Європи. У середині 20-го століття децентралізаційні реформи здійснила Італія, а також Польща та Латвія, які мали тривалий досвід централізованого управління.

Результатом реформ публічної влади в Італії стало створення в країні трирівневої адміністративної системи: регіон-провінція-комуна.

Витрати на освіту, охорону здоров'я, транспортні мережі, цивільну авіацію та адміністративні послуги для промисловості і бізнесу зосереджені в регіональних бюджетах. Регіони також відповідають за регіональне планування та розвиток. Для того, щоб ефективно здійснювати свої повноваження, регіони повинні бути забезпечені достатніми фінансовими ресурсами. Фінансові ресурси включають як власні ресурси регіонів (переважно податки та інші надходження, обсяг і вартість яких визначаються обласною радою), так і кошти, що надаються державою на основі

справедливого розподілу для підтримки економічного розвитку та виправлення соціальних і економічних дисбалансів.

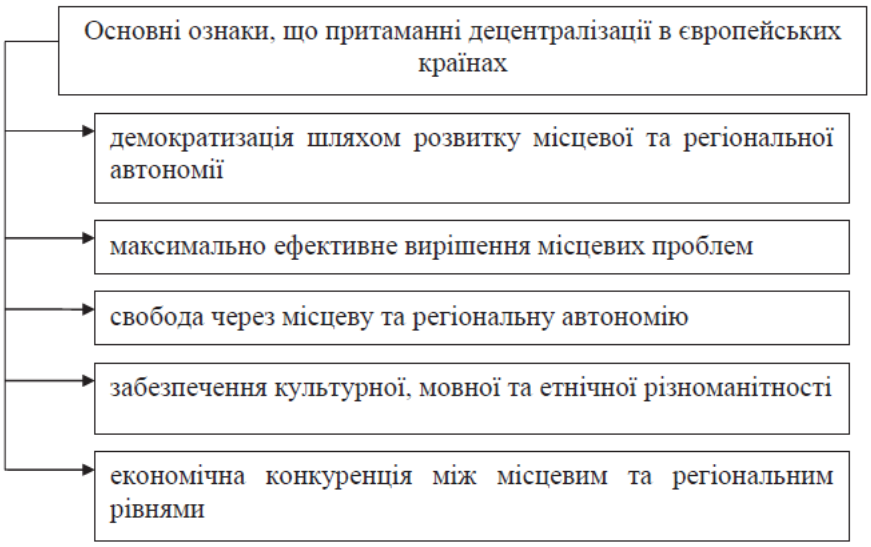

Рис. 1.2. Ознаки, що притаманні децентралізації в європейських країнах[40.; 30; 23]

Держава відповідає за економічний розвиток, включаючи утримання та розвиток громадського транспорту, дозвіл та управління приватним транспортом, дорогами та пов'язаною з ними інфраструктурою у воєводстві, утримання інфраструктури середньої освіти, центрів зайнятості, центрів соціальних послуг та сприяння розвитку культури, туризму та спорту. Ще одним завданням воєводства є підтримка і розвиток співпраці та партнерства між муніципалітетами.

«Завданнями комун є запровадження та акумулювання місцевих податків, регулювання діяльності місцевої поліції, закладів охорони здоров’я, початкової та середньої освіти, громадського транспорту, надання соціальних послуг на місцевому рівні, дозволу на торгівлю, збір та утилізація сміття, місцева транспортна інфраструктура та освітлення вулиць, соціальне житло [12].

Місцеві органи влади Італії мають право встановлювати власні місцеві податки та збори, які є потужним джерелом фінансування місцевих потреб. Італія є однією з найрозвиненіших країн, що характеризується широким

спектром місцевих податків. Прямі податки на майно (наприклад, на нерухоме та рухоме майно, на власність транспортних засобів, професійні та екологічні податки), прямі податки на доходи (прибутковий та корпоративний податки), податки на спадщину та правонаступництво, непрямі податки з продажів (акцизи на роздрібні продажі, продаж алкогольних напоїв, споживання електроенергії та газу, бензин, тютюнові вироби та алкогольні напої), мита та збори, тощо.

Як показує практика, італійська модель державного будівництва довела свою високу ефективність, сприяючи підвищенню ефективності використання бюджетних коштів, поліпшенню якості публічних послуг та розвитку економічної активності на регіональному рівні.

Потреба в децентралізації в Польщі виникла у зв'язку з масштабними лібералізаційними та ринковими реформами, спрямованими на забезпечення максимальної незалежності регіонів, створення більш ефективних і прозорих політичних інститутів та зміцнення інститутів громадянського суспільства.

Польська реформа відбувалася в кілька етапів. Першим етапом було створення гмін (регіональних громад). Гміною могло бути місто, село, кілька сіл або гміна. Другий етап включав вищі рівні - повіти та воєводства: З 1999 року замість 49 воєводств Польща має 16 воєводств. В результаті розподіл повноважень між центральними та місцевими органами влади в Польщі змінився. Процес реформування також позитивно вплинув на скорочення бюджетних витрат на державне управління за рахунок зменшення кількості державних службовців. Крім того, було реформовано систему перерозподілу податкових надходжень між державним та місцевими бюджетами.

Сьогодні на місцеві бюджети припадає близько 40% прибуткового податку, майже 7% надходжень від податку на прибуток підприємств і 100% податку на майно.

Процес децентралізації в Польщі базувався на регіональному співробітництві і включав створення вільних економічних зон та міжрегіональну допомогу у випадку бюджетних надлишків і дефіцитів.

Важливим результатом адміністративно-територіальної реформи стало відокремлення влади від бізнесу, що гарантувало право всіх громадян на вільну діяльність у сприятливих умовах.

Результатом децентралізації став чіткий розподіл завдань і повноважень між державою та місцевими органами влади.

Так, основними завданнями польського уряду стали зовнішня політика, національна безпека і оборона, а також формулювання стратегічних напрямів розвитку країни.

Це, зокрема, регіональний економічний розвиток, управління бюджетними коштами та майном регіональної громади, ведення незалежної фіскальної економіки та наближення системи надання послуг до людей. Таким чином, сьогодні в Польщі основні повноваження та фінансові ресурси знаходяться на рівні гміни. Експерти сходяться на думці, що місцевим громадам потрібно дати можливість самим визначати свій розвиток.

Заходи, вжиті польським урядом у сфері децентралізації, сприяли розвитку державних інвестицій, малого і середнього бізнесу та громадянського суспільства на рівні адміністративних одиниць, що позитивно вплинуло на умови життя місцевих громад і призвело до їх значного покращення.

Слід зазначити, що зміни у сфері децентралізації в Польщі мали значний позитивний вплив не лише на розвиток місцевих громад, а й на країну в цілому. За оцінками експертів, Польща наразі є найпривабливішим інвестиційним напрямком серед інших країн Східної Європи, а основними інвесторами є компанії з ЄС, США, Німеччини та Франції.

Цікавим є досвід реформ децентралізації в країнах колишнього Радянського Союзу, особливо в країнах Балтії. Важливість цих досліджень полягає у схожих умовах для започаткування реформ, а також у можливості звернутися до кращих практик та уникнути помилок.

«На початку реформування латвійські експерти з державного управління вважали, що країна повинна пройти через істотні зміни у законодавстві про

державну службу, реструктуризацію інституцій державного управління, удосконалення політичного управління, запровадження процедур участі громадськості у прийнятті урядових рішень» [45].

У 2009 році Латвія завершила реформу децентралізації, яка охопила три основні сфери: право, державне управління та державні фінанси. Слід зазначити, що реформи в кожній з цих сфер проводилися окремо, а механізми реалізації не були пов'язані з іншими сферами.

Правова реформа в Латвії розпочалася в 1994 році з прийняттям Закону "Про місцеве самоврядування", який визначає сутність, основні права та обов'язки, а також фінансову основу місцевого самоврядування.

Якщо говорити про адміністративно-територіальну реформу, то на початку реформ Латвія характеризувалася нерівномірним регіональним і територіальним розвитком, незважаючи на невеликий розмір країни. Модель адміністративно-територіального устрою на той час була успадкована від Радянського Союзу, а її фрагментарність перешкоджала уніфікованій передачі повноважень.

«Основною метою проведення адміністративно-територіальної реформи стало створення адміністративних територій із місцевим та регіональним самоврядуванням, які можуть економічно розвиватися і забезпечити надання якісних послуг населенню» [45].

Однак реалізація реформи адміністративно-територіального устрою супроводжувалася значними труднощами. По-перше, невеликі громади неохоче йшли на об'єднання. За шість років після реформи об'єдналися лише 20 громад. При цьому держава допустила помилку, не затвердивши чітких правил щодо критеріїв та формалізації об'єднання. Як наслідок, нові громади були створені, але не змогли виконувати необхідні функції.

Що стосується фінансової реформи, то в період між 1995 і 1998 роками було прийнято Закон "Про бюджет муніципалітетів" і Закон "Про вирівнювання фінансових ресурсів муніципалітетів".

«На сьогоднішній день основними джерелами доходів місцевих

бюджетів у Латвії є податкові надходження, трансферти з державного бюджету, місцеві мита, взаєморозрахунки місцевих спільнот, плата від послуг. Основну питому вагу у структурі надходжень займає податок із доходів фізичних осіб, який розподіляється між державним та місцевим бюджетами. Значну частину займає також податок на нерухомість, який розраховується виходячи з кадастрової вартості. Бюджетне вирівнювання діє з 1995 р., але збалансування бюджетів відбувається лише частково» [42].

Загалом слід зазначити, що, незважаючи на тривалий період впровадження, латвійська реформа децентралізації сприяла вирішенню різних існуючих проблем, підвищенню спроможності органів місцевого самоврядування вирішувати нагальні проблеми та посиленню їхнього впливу на регіональний економічний розвиток.

Згідно з дослідженням, процес децентралізації в кожній країні має як переваги, так і недоліки.

Основними перевагами децентралізації є створення передумов для успішного розвитку громадянського суспільства, практичний досвід участі місцевого населення в демократичних змінах, ефективний розподіл бюджетних ресурсів для задоволення нагальних потреб місцевих громад, створення сприятливих умов для місцевого економічного розвитку, сприяння місцевому економічному розвитку та стратегічному плануванню, прозорість та відкритість процесів прийняття рішень на місцевому рівні та підвищення якості надання публічних послуг.

«Однак поряд із позитивними аспектами децентралізації існують і певні недоліки, до яких відносять:

ускладнення спроможності впливати на макроекономічну ситуацію на державному рівні; зниження скоординованості виконання делегованих повноважень; гальмування реалізації державних програм на фоні надання більшого значення місцевим політичним пріоритетам;

намагання центральними органами влади уникнути відповідальності за надання державних послуг населенню, самоусунення центральних урядів від

вирішення нагальних питань; неузгодженість делегованих повноважень і обов'язків із ресурсами для їх виконання» [41].

Дослідження специфіки впровадження реформ децентралізації в різних країнах показали, що досвід кожної країни є унікальним і відображає певні особливості розвитку конкретної країни.

Тому недоцільно впроваджувати іноземний досвід без урахування особливостей економічного та політичного розвитку конкретної країни.

«На основі аналізу зарубіжного досвіду можна виокремити основні шляхи впровадження реформ з децентралізації влади в Україні:

– розмежування повноважень, прав та обов'язків різних рівнів влади відповідно до сутності правової, демократичної держави та громадянського суспільства, що дозволить досягти балансу інтересів у системі публічних відносин;

– розробка та реалізація ефективної регіональної політики, спрямованої на забезпечення рівномірного місцевого і регіонального розвитку;

– забезпечення втілення принципу субсидіарності як способу подолання конфлікту інтересів між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

– упровадження адміністративно-територіальної реформи із забезпеченням збереження цілісності держави та її унітарного устрою

– забезпечення розширення прав територіальних громад щодо вирішення проблем їх життєзабезпечення;

– проведення бюджетної реформи з урахуванням загальнонаціональних та місцевих інтересів» [41];.

«Досвід реформ у зарубіжних країнах свідчить, що децентралізація відіграє важливу роль у демократизації і трансформації суспільства, переходу до інститутів, заснованих на ініціативі та відповідальності окремої людини та громади. Тенденція до широкого її впровадження спостерігається в адміністративній, політичній, бюджетно-фінансовій, соціальній сферах, сприяє розвитку людського потенціалу, відповідальності влади, покращанню

якості надання державних і громадських послуг, консолідації суспільства, вирішенню економічних, правових, політичних, етнічних проблем і т. д.» [21].

Отже, результатом децентралізації має стати розвинена, сильна демократична держава з незалежним місцевим самоврядуванням, здатним ефективно вирішувати місцеві проблеми та надавати населенню широкий спектр публічних послуг.

1.2. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу

Одним з аргументів на користь реформи децентралізації є те, що вона підвищить ефективність роботи центральних і місцевих органів влади та створить сприятливі умови для економічного розвитку: Ще у 1956 році американський дослідник К. Тібо заявив: "Децентралізація центральної влади - це справа центральної влади" (Thiebaut, 1956, p. 3). «наголошував на тому, що децентралізоване виробництво товарів, робіт і послуг краще відповідає потребам громадян, ніж централізоване планування. Більшість сучасних науковців, які намагалися обґрунтувати ефективність з економічної точки зору децентралізації для розвитку країни, дійшли висновку, що вона позитивно впливає на макроекономічну стабільність держави» [5]. Зокрема, «С. Іфмаз у 1999 р. вивів гіпотезу про те, що саме децентралізація має позитивний вплив на підвищення темпів економічного росту у будь-якій державі: федеративній чи унітарній» [6]. Однак Й. Брюкнер та Х. Зоу спробували пояснити цю ситуацію. Ця гіпотеза не є справедливою для країн з перехідною економікою, де децентралізація має незначний вплив, «працюючи незалежно один від одного, висунули припущення, що усі позитивні наслідки процесів децентралізації нівелюються такими характерними для країн цього типу явищами, як корупція та ухилення від податків» [2].

«Аналіз систем місцевого самоврядування зарубіжних країн показує, що у світі існує декілька їх моделей, які істотно відрізняються одна від одної за принципами формування органів місцевого самоврядування, типом взаємовідносин органів місцевого самоврядування з органами державної влади, формами взаємодії представницьких і виконавчо-розпорядних органів у системі місцевого самоврядування» [20].

«У країнах Європейського Союзу врядування визначається як низка правил, процесів та норм поведінки, що стосуються способу реалізації владних повноважень, особливо щодо питань забезпечення їх відкритості, участі громадськості, підзвітності, ефективності та координованості дій. Основоположним аспектом реформ, що реалізуються інституціями Європейського Союзу з метою вдосконалення його системи врядування (одне з чотирьох стратегічних завдань, визначених Європейською Комісією як складова її чинних повноважень), є більш якісне залучення громадянського суспільства до процесів вироблення правил та політики на рівні ЄС (процедури консультацій та участі громадян у розробці державної політики)» [32].

Найважливішими інституційними механізмами забезпечення відкритості та демократичного врядування в ЄС є (рис. 1.3) (Додаток А):

1. інституції та організації, які забезпечують основу для участі регіональних і місцевих органів влади та управління у прийнятті рішень на національному рівні. Ці інституції (наприклад, Комітет регіонів Європейського Союзу та аналогічні органи в багатьох країнах-членах ЄС) базуються на переконанні, що

- Вона базується на переконанні, що демократичні місцеві та регіональні органи влади насправді є ширшою версією організацій громадянського суспільства;

- засновані на принципах децентралізації влади, сталості та наближення процесу прийняття рішень до людей

2. консультативні органи, що об'єднують представників різних соціально-економічних верств та організацій громадянського суспільства, таких як виробники, фермери, транспортники, робітники, дистриб'ютори, ремісники, споживачі, професійні асоціації та організації, що об'єднують спільні інтереси. За таким принципом діє, наприклад, Комісія з питань соціальної та економічної політики, яка працює як на рівні Європейського Союзу (ЄС), так і в деяких країнах-членах ЄС.

В обох випадках такий орган, який є частиною інфраструктури підтримки публічної політики, безпосередньо фінансується державою, має постійну структуру і штат, виконує низку важливих комунікативних і консультативних функцій, що виходять за рамки обговорення пропозицій та оприлюднення проектів рішень, які здійснюють державні органи. Він не лише обговорює пропозиції та оприлюднює проекти рішень, а й здійснює аналітичні процедури та тематичні дослідження, збирає та узагальнює пропозиції та громадські ініціативи щодо формування, реалізації та забезпечення виконання політики, які подаються до Уряду та Парламенту.

3. є органом, що забезпечує соціальний діалог у суспільстві та дотримання процедур соціального партнерства між профспілками та організаціями або федераціями роботодавців і відіграє особливу роль у сфері державного управління та вироблення політики в ЄС.

Особливістю такого інституційного механізму є те, що його учасники (соціальні партнери) наділені повноваженнями самостійно приймати ключові рішення з низки питань соціальної політики на основі взаємної згоди. Органи державної влади, які можуть відігравати різні ролі в цьому типі соціального діалогу, зобов'язані виконувати формальні домовленості соціальних партнерів та рішення органів соціального партнерства шляхом вжиття виконавчих заходів, у тому числі законодавчого та нормативно-правового характеру. Більше того, в деяких випадках угоди соціального партнерства мають регуляторний ефект і є такими ж обов'язковими до виконання, як і урядові рішення.

У багатьох країнах ЄС галузеве законодавство передбачає створення постійно діючих консультативних органів за участю відповідних неурядових організацій (наприклад, з питань захисту прав споживачів, охорони навколишнього середовища, охорони здоров'я), які відіграють важливу роль у процесі прийняття рішень органами державної влади у своєму секторі/галузі Вони відіграють важливу роль у процесі прийняття рішень органами державної влади у кожному секторі/галузі. У деяких секторах ці органи (що об'єднують представників уряду та громадянського суспільства) беруть участь в управлінні в конкретних сферах (наприклад, соціальна політика та пенсійна політика) та мають законні повноваження контролювати реалізацію політики (наприклад, соціальної політики та пенсійної політики).

Такі нормативно-правові акти можуть бути оскаржені в суді, якщо певні положення та вимоги щодо проведення консультацій з громадянами не дотримуються. У таких випадках, за загальним правилом, лише відповідні організації громадянського суспільства (а не окремі особи) мають право звертатися до суду з позовом про скасування таких механізмів політики від імені фізичних або юридичних осіб, чиї права та інтереси порушуються або можуть бути порушені.

Європейський Союз та його держави-члени використовують різноманітні неформальні механізми та методи впливу (рис. 1.4) (Додаток Б).

Вибір конкретного механізму (або комбінації механізмів) та відповідної послідовності на різних етапах процесу прийняття рішень залежить від низки факторів, у тому числі від обсягу та типу політичних рішень, ролі органів публічної адміністрації у відповідній сфері та ролі різних груп зацікавлених сторін.

У деяких країнах ЄС конкретні положення та вимоги щодо проведення консультацій з громадськістю включені до загального законодавства, що регулює діяльність урядів, органів державної влади та адміністративних органів, зокрема, щодо процесу розробки та прийняття нормативно-правових актів та інших регуляторних інструментів і систем для

реалізації державної політики, визначеної та впровадженої урядом або парламентом.

Останні пропозиції щодо вдосконалення інституційних механізмів, механізмів і методів консультацій з громадянами на рівні ЄС були розроблені спеціальною робочою групою, організованою Європейською Комісією в рамках реалізації Білої книги з питань європейського врядування. Ці пропозиції були предметом широких консультацій із зацікавленими сторонами за межами Комісії (включаючи організації громадянського суспільства) і стосувалися наступних питань

Необхідність більш систематичного діалогу з представниками регіональних і місцевих органів влади (через їхні асоціації) на ранній стадії розробки політики в усіх сферах і щодо всіх адміністративних рішень. Що стосується реалізації політики, то пропонується укладати угоди про співпрацю з асоціаціями органів місцевого самоврядування в рамках реалізації політики в окремих регіонах. Згідно з такими угодами, місцеві органи влади зобов'язуються здійснювати конкретні заходи для досягнення певних законодавчо визначених цілей політики. Такі угоди повинні також передбачати необхідні заходи моніторингу та зворотного зв'язку.

Слід посилити роль постійних консультативно-дорадчих органів (таких як регіональні комітети та комітети з питань соціально-економічної політики), як з точки зору розгляду пропозицій щодо політики, так і з точки зору оцінки реалізації, як з точки зору розгляду пропозицій щодо політики, так і з точки зору співставлення результатів цілей, результатів та дій.

Для забезпечення послідовності та прозорості консультацій між компетентними органами влади та громадянами необхідна певна формалізація процедур організації та залучення організацій громадянського суспільства до процесів вироблення політики та управління. Однак, щоб зберегти гнучкість у цій важливій сфері, важливо не лише прийняти нові регуляторні вимоги, але й здійснити низку заходів, таких як

- Створити базу даних організацій громадянського суспільства, включаючи інформацію про їхню мету, членство, джерела фінансування та методи консультацій з членами;

- Створити реєстр консультативно-дорадчих органів (мандат, члени та методи роботи);

- Затвердити кодекс поведінки або принципи, що встановлюють мінімальні стандарти здійснення консультаційних процедур (визначення питань для консультацій; використання консультацій на початкових етапах; встановлення критеріїв для визначення відповідних зацікавлених сторін; проведення консультаційних процесів та представлення результатів консультацій особам, які приймають рішення; зацікавлені сторони, з якими проводяться консультації (питання забезпечення зворотного зв'язку));

- Створення можливостей для партнерства з конкретними організаціями громадянського суспільства (зокрема, у сфері соціальної політики, об'єднань працівників, асоціацій споживачів, діяльності асоціацій виробників певних товарів);

- Покращення діяльності мереж взаємозв'язків та відносин (наприклад, бізнес-асоціацій, місцевих громад, органів місцевої влади, дослідницьких центрів) з акцентом на реалізацію регіональних та специфічних завдань.

- Розробити конкретні принципи збору та використання експертних і технічних консультацій. Такі керівні принципи забезпечать прозорість процесів управління та гарантуватимуть, що буде зрозуміло, від кого і яким чином отримано консультації та як вони відображаються або використовуються в адміністративних рішеннях (такі керівні принципи повинні забезпечити підзвітність та плюралізм отриманих експертних висновків, гарантуючи доброчесність).

Процеси прийняття рішень мають бути більш відкритими, а механізми консультацій з парламентами та іншими демократичними представницькими органами (наприклад, муніципальними радами) і організаціями

громадянського суспільства (наприклад, громадські слухання, експертні консультації) мають бути посилені.

У Центральній та Східній Європі, особливо в країнах СНД, більшість зусиль протягом останнього десятиліття були спрямовані на розбудову демократичних інститутів, які визначають основи сучасної держави (поділ влади, верховенство права) та базові структури ринкової економіки. Крім того, значна увага приділялася (особливо в так званих країнах-кандидатах на вступ до ЄС) приведенню їхнього законодавства у відповідність до стандартів ЄС, а також створенню або реформуванню конкретних інституційних структур, необхідних для ефективної та послідовної імплементації правової бази ЄС.

Таким чином, у країнах Східної Європи, зокрема в Україні, розпочався новий етап процесу реформ, і порядок денний реформ включає

- формулювання та впровадження глибших структурних реформ
- визначення більш ефективних форм адміністративної організації
- усунення структурних недоліків та неефективності в системі адміністративного управління (реформування системи державної служби, покращення міжвідомчої координації, посилення регіональної децентралізації та ролі місцевих органів влади); а також підвищення відкритості та прозорості процедур прийняття рішень для участі громадян.

Однак, незважаючи на цей прогрес, процедури і практика консультацій з громадянами на центральному урядовому та адміністративному рівнях є недостатньо розвиненими через такі фактори

- Недосконаліть систем управління, їх відкритості та культури прозорості;
- Організаційна слабкість організацій громадянського суспільства (як з точки зору технічної спроможності ОГС, так і з точки зору їх здатності чітко та адекватно формулювати проблеми громадян); а також високий ступінь фрагментації громадянського суспільства.

«Незважаючи на протиріччя різних моделей здійснення місцевого самоврядування у всій Європі, очевидна зацікавленість міжнародних організацій з питань місцевого самоврядування в об'єднанні зусиль щодо вироблення загальних підходів у здійсненні регіональної та місцевої влади, що свідчить про перспективи встановлення загальноєвропейських стандартів в області здійснення місцевого самоврядування» [26].

Таким чином, після тривалого процесу розробки та впровадження децентралізація швидко стала важливою частиною економічного розвитку провідних країн світу. Хоча кожна країна використовує власні методи та інструменти для забезпечення відкритості та доступності адміністративних структур, децентралізація є більш ефективним інструментом планування, ніж центральне планування, і має позитивний вплив на національну макроекономічну стабільність. На даному етапі все ще існує потреба у подальшому відкритті процедур прийняття рішень, зміцненні механізмів консультацій та консультацій з організаціями громадянського суспільства у сфері діяльності парламентів та інших демократичних представницьких органів, але країни ЄС об'єднують зусилля та співпрацюють, щоб покращити взаємодію між владою та громадянами, а також організувати реформи децентралізації таким чином, щоб ефективно використати наявні можливості.

РОЗДІЛ 2.СУЧАСНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ МОДЕЛЕЙ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

2.1. Порівняльний аналіз моделей децентралізації європейських країни

У сучасному світі, де країни постійно розвиваються та вдосконалюють свої системи управління, все більшої актуальності набуває питання розвитку громадянського суспільства за рахунок місцевих організацій та інституцій. Розвинені європейські країни знаходять вирішення цієї проблеми шляхом проведення реформ, які реструктурують існуючі системи управління та надають більше повноважень і свободи місцевим органам влади. Цей процес відомий як реформа децентралізації. Це пов'язано з тим, що органи місцевого самоврядування краще знають місцеві потреби та можливості і можуть ефективніше використовувати наявні ресурси для вирішення нагальних і довгострокових проблем.

Слід зазначити, що процес децентралізації в Європі суттєво відрізняється від країни до країни, залежно від стану суспільного розвитку в країні. Для того, щоб зрозуміти досягнення реформ та виклики, з якими вони стикаються, необхідно проаналізувати досвід європейських країн.

«Для дослідження децентралізаційних реформ у європейських країнах варто розглянути досвід їх проведення в Італії, Польщі, Румунії та Латвії. Наслідком реформ влади в Італії стало формування системи влади на трьох рівнях: регіон – провінція – комуна. В Італії було прийнято закон про фінансування місцевого самоврядування, який був спрямований на концентрацію частини національних податкових надходжень у міського управління, щоб відшкодувати скасовані в результаті реформ державні трансферти» [13].

Однак процес децентралізації в Італії має суттєві недоліки. У запровадженій трирівневій структурі держави повноваження кожного рівня

часто перетинаються. Це пов'язано з тим, що італійське законодавство не встановило чітких переліків і меж у діяльності регіонів, провінцій і муніципалітетів щодо вирішення конкретних завдань, що часто призводить до конфліктних ситуацій. У процесі перерозподілу фінансових ресурсів між муніципалітетами найменші адміністративні одиниці також страждають від відсутності законодавчої бази для проведення реформ.

«Це стосується, зокрема, комун. Саме комуни часто недоотримують фінанси для нормального функціонування та виконання зобов’язань. Механізм розподілу податків та податкової рівності в Італії на рівні регіону та міст є досить недосконалим, і, як наслідок, виникає нечесне фінансування різних ланок країни» [19].

Регіональні бюджети зосереджені на освіті, охороні здоров'я, транспортних мережах, цивільній авіації та адміністративних послугах для промисловості та бізнесу. Як показано в Табл. 2.1 (Додаток Г), регіональні повноваження в Італії також включають регіональне планування та розвиток.

Як видно з Табл. 2.1. (див. Додаток Г), регіони несуть найбільшу відповідальність і, відповідно, найкраще фінансуються.

Що стосується Польщі, то потреба в децентралізації була посилена процесом широкої лібералізації та ринкових реформ. Основними цілями реформ є забезпечення незалежного функціонування регіонів, створення нових і відкритих політичних інститутів та посилення впливу громадянського суспільства. Реформи розпочалися зі створення гмін (регіональних громад). Більшими одиницями були повіт і Сейм. В результаті розподіл повноважень між центральною та місцевою владою в Польщі змінився.

«Наступним кроком у процесі реформи було зменшення кількості державних службовців, що мало хороший вплив на скорочення бюджетних витрат на управління. Також був змінений механізм перерозподілу податкових надходжень між бюджетами усіх рівнів» [14].

Функції та повноваження кожного рівня влади дуже схожі, але незалежні, оскільки кожен рівень відповідає лише за свою сферу. До компетенції кожного рівня належить державна освіта, охорона здоров'я, безпека, вуличне освітлення, спорт, туризм, культура, соціальна допомога, оборона та сімейна політика.

Структура бюджету Польщі (рис. 2.1) (Додаток Д).

«Надходження від податків фізичних та юридичних осіб становлять аж 30%. Із тієї загальної частки з податку фізичних осіб 38% залишається в гмінах, 10% – у повітах, 1,5% йде в обласний бюджет. А з надходжень від податку на прибутки юридичних осіб: 5% залишається в гмінах, 1–2% – у повітах, більше 10% йдуть в обласний бюджет. Незалежність гміни є досить високою, адже в Польщі їм дозволяється 85% коштів свого бюджету використовувати на власний розсуд без узгодження з центральними органами влади.

Близько 15% коштів бюджету міська влада заробляє самотужки. Варто відзначити, що частки податків та дотацій для кожного рівня вираховується автоматично на основі спеціальних формул, що порівняно з Італією не створює нерівностей та тягарів у фінансуванні окремих одиниць органів місцевого самоврядування» [15].

Процес децентралізації в Польщі створив чіткий розподіл завдань і повноважень між державою та місцевими органами влади. Основними змінами в польському уряді є формування зовнішньої політики, безпеки, захисту держави та стратегічного напрямку національного розвитку. Місцеві органи влади отримали повноваження забезпечувати економічний і соціальний розвиток своїх регіонів, розподіляти кошти і майно регіональних громад та вести самостійне фінансове господарство. Заходи, вжиті польським урядом у процесі децентралізації, дали поштовх до розширення внутрішніх інвестицій, розвитку малого та середнього бізнесу і розвитку суспільства в цілому.

«Процес децентралізації в Румунії був досить довгим і зберігав пріоритетне місце під час реструктуризації системи управління державою згідно з Програмою Уряду за 2005–2008 рр. Головним чинником початку такого процесу в Румунії, як і в більшості країн, є забезпечення співвідношення наданих повноважень та зобов'язань із потрібними ресурсами для ефективного їх використання з метою задоволення громадянських потреб. Розподіл фінансів у цій країні дав змогу концентрувати кошти в місцевих бюджетах, а також розподіляти і поповнювати їх на власний розсуд.

Відповідно до Законодавства Румунії, вона розділена на 8 регіонів, що розвиваються, але самі по собі не є адміністративними одиницями, а лише слугують координаторами та посередниками регіонального розвитку. Регіони розвитку включають у себе 41 жудець та 1 муніципію (так також виділяється столиця Румунії – Бухарест).

Жудеці поділені на 2686 комун та 256 інших муніципій» [39]. Муніципалітети та міські муніципалітети визнані найменшими адміністративними одиницями в країні. Більш детальний опис різних частин системи представлено в Табл. 2.2. (Додаток Ж).

Окремої уваги заслуговує досвід децентралізації в країнах, що входили до складу Радянського Союзу. Важливість цього полягає в тому, що ситуація в цих країнах схожа на ситуацію в Україні. Іншими словами, Україна може слугувати гарним прикладом для уникнення деяких помилок.

«Децентралізаційна реформа в Латвії була закінчена у 2009 році. Вона охопила три основні напрями в країні: юридичний, адміністративно-територіальний та фіскальний. Потрібно зробити наголос на тому, що кожен напрям здійснювався відокремлено, не узгоджувався з іншими. Метою проведення адміністративно-територіальної реформи було створення адміністративних територій із місцевим та регіональним самоврядуванням, які здатні самостійно розвиватися і дадуть населенню можливість отримувати якісні послуги. Проте введення цієї реформи відбувалося із

значними ускладненнями, що привело до збільшення терміну упровадження децентралізаційних реформ» [14].

«Та, незважаючи на довгий термін упровадження, ця реформа в Латвії вирішила широке коло нагальних проблем та створила підґрунтя для розвитку місцевого самоврядування у вирішенні актуальних питань та посилила вплив на місцевий економічний розвиток» [45].

Очевидно, що досвід кожної країни є дуже індивідуальним, що пов'язано з особливостями впровадження децентралізації в кожній країні.

У результаті проведеного аналізу варто виокремити основні напрями реформи децентралізації в Україні:

- Збалансування інтересів у системі суспільних відносин шляхом розмежування повноважень, прав та відповідальності відповідно до рівня управління;

- формування та реалізація ефективної регіональної політики, спрямованої на забезпечення рівномірного розвитку регіонів та населених пунктів

- здійснення адміністративно-територіальної децентралізації без загрози для цілісності та суверенітету держави;

- надання можливості місцевим громадам самостійно вирішувати питання власного добробуту

- Проведення бюджетної реформи, що враховує інтереси як держави, так і місцевих громад.

Проаналізовані країни пройшли низку трансформацій на шляху до того, щоб стати розвиненими країнами, якими вони є сьогодні. У кожній країні процес децентралізації був кропітким і тривалим, і не в кожній країні він був завершений. Історія, соціальні та регіональні особливості держави і менталітет населення визначають, наскільки тривалим і складним буде процес реформ.

Це не означає, що адміністративні реформи не були успішними в жодній країні. Однак приклад Польщі показує, що на сьогоднішній день

адміністративна система є більш ефективною та досконалою, ніж в Італії чи Литві. Завдяки кращому реформаторському середовищу та відповідному законодавству Польща не мала жодних проблем з розподілом коштів чи фінансовим навантаженням на окремі ланки системи. Україні варто взяти це до уваги, оскільки процес децентралізації в нашій країні вже зазнає труднощів.

Ми вважаємо, що неправильно використовувати досвід європейських країн як "імітатор" для України. Кожна країна має свої особливості: історію, економіку, культуру, ресурсний потенціал. Тому реформа децентралізації в Україні є однією з основних реформ, спрямованих на зміну існуючої адміністративної системи та інтеграцію України до Європейської хартії місцевого самоврядування.

Отже, в результаті децентралізації має бути побудована розвинена, сильна і демократична держава, в якій місцева влада зможе самостійно визначати і використовувати свої ресурси для вирішення своїх проблем, не витрачаючи їх даремно.

2.2. Оцінка впливу моделей децентралізації влади європейських країн для України

Реформа децентралізації, розпочата в Україні у 2014 році, ще не завершена. Труднощі залишаються не лише у передачі ключових повноважень та бюджетів від держави до місцевих органів влади, але й у процесі фінансового забезпечення цих повноважень. Найважливішою частиною процесу децентралізації в Україні є адміністративно-правова реформа.

«З позиції змін в системі адміністративно-територіального устрою укрупнено та утворено 1 470 територіальних громад замість 11 250; з позиції законодавчих змін – прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування

в Україні (01.04.2014), законів України «Про співробітництво територіальних громад» (17.06.2014), «Про добровільне об’єднання територіальних громад» (05.02.20015) та змін до Бюджетного і Податкового кодексів» [18].

Самостійність місцевих бюджетів, тобто реалізація фіскальної децентралізації в Україні, була досягнута шляхом внесення змін до Бюджетного кодексу щодо частки обов'язкових платежів, що зараховуються до місцевих бюджетів. На цьому етапі передача повноважень місцевим органам влади супроводжувалася збільшенням дохідної бази місцевих бюджетів. Податок на доходи фізичних осіб, плата за землю та місцеві податки і збори мають особливе значення у формуванні дохідної частини бюджетів місцевого самоврядування. Приклади цих обов'язкових платежів ілюструють, як формувалися доходи бюджетів місцевого самоврядування в ході реалізації реформи децентралізації (табл. 2.3).

Таблиця 2.3.

Нормативи зарахування бюджето-формувальних обов’язкових платежів до бюджетів місцевого самоврядування*

Найменування обов’язкових платежів до бюджету	Бюджети сіл, селищ, міст районного значення			Бюджети міст обласного значення		
	2002–2010 рр.	2011–2014 рр.	2015–2020 рр.	2002–2010 рр.	2011–2014 рр.	2015–2020 рр.
Податок на доходи фізичних осіб	25	25	–	75	75	60
Плата за землю**	60	100	100	75	100	100
Місцеві податки і збори	100	100	100	100	100	100

* – крім бюджетів м. Києва та Севастополя;
** – з 2015 р. плату за землю включено до складу місцевих податків

Дані Табл. 2.3. показують, що частка обов'язкових видатків у бюджетах місцевого самоврядування є нестабільною.

«З 2011 р. такі бюджети отримали додаткове джерело коштів у вигляді плати за землю, яку почали у повній сумі (100 %) спрямовувати до їх дохідних частин. Натомість бюджети втратили важливу частину своїх доходів з 2015 р.: до бюджетів міст обласного значення почали зараховувати тільки 60 % замість попередніх 75 %. Для бюджетів сіл, селищ, міст районного

значення втрати виявилися ще суттєвішими, оскільки податок на доходи фізичних осіб з 2015 р. узагалі перестав бути джерелом формування їхніх доходів» [9].

«Відповідно, кроки зроблені на шляху реалізації реформи децентралізації мають як позитивні, так і негативні результати. З посиланням на літературні роздуми авторів до значних перетворень в повній мірі не готові ні органи державної, ні органи місцевої влади, що пояснюється відсутністю певного досвіду у забезпеченні ефективно діючої системи децентралізації. Реформа децентралізації не закінчена в Україні, не зважаючи на певну її тривалість, а отже актуальними залишаються питання її ефективної реалізації через перейняття досвіду Європейських країн. За прикладом Франції, успіх від реформи децентралізації, в якій був досягнутий через 25 років, визначатиме цей процес насущним для України ще тривалий час» [11; 28].

«Важливу роль у становленні та зміцненні місцевого самоврядування в Європі відіграє підписана у жовтні 1985 р. країнами – учасницями Ради Європи Європейська хартія» [17]. Хартія зосереджує увагу на фінансовій підтримці функціонування органів місцевого самоврядування. Це пов'язано з тим, що права та автономія місцевого самоврядування не можуть бути ефективно і в повній мірі реалізовані, якщо вони не підкріплені реалістичними, чітко визначеними і стабільними фінансовими ресурсами.

«Даний документ визначає основні принципи системи формування доходів місцевих бюджетів, зокрема:

право органів місцевого самоврядування на власні фінансові ресурси, якими вони можуть вільно розпоряджатися в межах своїх повноважень; відповідність обсягу фінансових

ресурсів функціям місцевої влади; формування частини фінансових ресурсів за рахунок місцевих податків та зборів, розміри яких встановлюють органи місцевої влади.

Не зважаючи на те, що Україна ратифікувала Хартію ще у далекому 1996 р., протягом тривалого часу норми даного документа по суті ігнорувалися.

Тільки в 2014 р. в Україні зрештою стартує реформа децентралізації. Її метою визначено формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад» [17].

Найбільш суттєві зміни у процедурах формування доходів бюджетів місцевого самоврядування, пов'язані з початком реформи децентралізації, та причини зростання дохідної частини бюджетів територіальних громад (особливо сіл, селищ та міст районного значення) полягають у наступному:

а) «переданням переважної частини коштів з районних бюджетів бюджетам таких новоутворених територіальних громад. Так, протягом 2015–2020 рр. суттєві преференції отримали бюджети територіальних громад, які об’єдналися відповідно до норм Закону України «Про добровільне об’єднання територіальних громад»» [34]. Наприклад, з моменту створення така громада набула право на отримання 60% податку на доходи фізичних осіб в якості надходжень до бюджету (до такого об'єднання надходження від цього податку йшли в обхід бюджету).

«На початок 2021 р. внаслідок адміністративно-територіальної реформи в Україні ліквідовано 488 районів і на їх базі створено 133 райони з новими межами та складом міст, селищ та сіл, які до них увійшли. Відповідно, замість 488 районних бюджети віднині формується тільки 133 із суттєво зменшеною дохідною базою у зв’язку з передачею левової частки ресурсів таких бюджетів до територіальних громад» [34]. Після 2021 року в Україні буде 1 725 регіональних громад замість близько 10 000 муніципальних бюджетів [6с];

б) пряме ув'язування бюджетів громад з державним бюджетом України, фіскальне вирівнювання податкоспроможності регіонів (отримання базової дотації або перерахування реверсної дотації до центрального бюджету), великі трансферти (субвенції на охорону здоров'я (у тому числі до 2020 року)

та освіту, субвенції на важливі регіональні дороги загального користування, дороги в межах населених пунктів та дороги комунальної власності). Наприклад, субвенції на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання важливих автомобільних доріг загального користування регіонального значення, доріг у населених пунктах та комунальних доріг).

в) надання можливості новоствореним громадам отримувати субвенції з державного бюджету на створення відповідної інфраструктури відповідно до планів соціально-економічного розвитку громад;

d) переглянути склад, ставки та порядок оподаткування місцевих податків і зборів; з 2015 року до місцевих податків належатимуть

1) податок на майно (в тому числі податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки), транспортний податок та плата за землю

2) єдиний податок для осіб, які обрали спрощену систему оподаткування.

«Місцеві ради мають право запровадити такі місцеві збори: за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір. Абсолютно новими для бюджетів місцевого самоврядування стали податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та транспортний податок, надходження від яких мали забезпечити зростання доходів місцевих бюджетів. Зазначені зміни обумовили суттєве зростання частки місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів, посилили їхню самостійність» [33];

д) Перелік доходів місцевих громад розширено за рахунок включення до нього, зокрема, плати за надання адміністративних послуг, державного мита, акцизного податку з товарів, що реалізуються суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі, та частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального.

Таким чином, доходи бюджетів місцевих громад необхідні для забезпечення їх життєдіяльності та є матеріальною і фінансовою основою для існування сіл, селищ, міст та їх об'єднань. В результаті реформи децентралізації громади отримали нові фінансові ресурси, які дозволять їм

належним чином використовувати свої видаткові повноваження, створювати та підтримувати повноцінне життєве середовище для своїх громадян, а також надавати якісні та доступні публічні послуги.

Уроки європейської децентралізації, що відображаються у зміні функцій та умов існування сіл, селищ, міст та їх об'єднань, можна проілюструвати на прикладі нової адміністративно-територіальної одиниці, утвореної шляхом об'єднання Роганської селищної та Пономаренківської сільської рад, а саме Роганської селищної громади, яка територіально розташована у Харківській області. Логанська районна громада була створена в грудні 2016 року (Табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Паспорт показники Роганської селищної територіальної громади

Показники	Значення показників
Кількість населених пунктів, що входять до складу громади	7
Площа територіальної громади, км²	77,07
Кількість суб'єктів господарювання, що здійснюють діяльність на території громади	понад 30
Чисельність наявного населення станом на 1 січня 2021 р.	16 023
у тому числі дітей дошкільного віку	621
дітей шкільного віку	1 131
осіб працездатного віку	8 455
пенсійного віку	5 816
Кількість закладів, що утримуються за рахунок коштів громади	14
Рівень безробіття в 2020 р., %	5,5

Джерело: [38]

Громада складається з семи населених пунктів:

сел.Рогань,сел.Докучаєвське, с.Хроли,с. Пономаренки, с. Лелюки, с. Боровеіс.Логачівка..

Основним ресурсом об'єднаної територіальної громади селища Рогань є земля. Площа Роганської селищної об'єднаної територіальної громади становить 77,07 км². Землі сільськогосподарського призначення займають 65% території громади, що визначає основний вид економічної діяльності громади - сільськогосподарське виробництво.

Основні показники бюджету Роганської селищної ради (табл. 2.5.) (Додаток К).

Дані, наведені в Табл. 2.5., показують результати процесу децентралізації в країні. Об'єднання Роганської селищної та Пономаренківської сільської рад призвело до значного збільшення доходів бюджету (з 18,1 млн грн в останньому році перед об'єднанням до 103,3 млн грн у першому звітному році після створення об'єднаної територіальної громади) та видатків бюджету (з 18,2 млн грн до 82 млн грн відповідно). У подальшому (завдяки діяльності новостворених територіальних громад) доходи бюджету за період 2017-2020 рр. зросли до 127,2 млн грн (23,1%), а видатки - до 127,2 млн грн (55,7%).

«Продовжуючи аналізувати табл. 2.5., слід сказати, що більш швидкими темпами зростали доходи та видатки загального фонду. По спеціальному фонду динаміка не була сталою та характеризувалася коливаннями. Загальною тенденцією змін по спеціальному фонду є поступове скорочення його частки в показниках бюджету, що обумовлено виявленими органами контролю та описаними науковцями недоліками запровадженого з 2000 р. поділу єдиного бюджету на фонди» [33]. У 2017 році доходи бюджету перевищили видатки, але це було пов'язано з наявними недоліками у плануванні бюджетних показників, а не з фактичним виконанням бюджету (незважаючи на наявність багатьох заходів та програм, які потребували фінансування, керівникам та спеціалістам рад бракувало досвіду роботи в нових умовах, а тому такі програми не могли бути реалізовані).

Враховуючи важливу роль податкових надходжень у формуванні доходів бюджету, в Табл. 2.6. (Додаток Л) показано роль окремих податків і зборів у податкових надходженнях.

З табл. 2.6. видно, що основними податками, які формували бюджет місцевих рад до об'єднання, були місцеві податки і збори (які становили 73,6% усіх надходжень до бюджету у 2016 році) та акцизний податок з роздрібного продажу, який становив 12,3% від загальної суми. Об'єднання громад дало їм право стягувати податок на доходи фізичних осіб, що

забезпечило бюджетам на 2018-2020 роки від 50,1 до 72,9 млн грн, або близько ¾ усіх надходжень від податків і зборів.

Значною залишається роль місцевих податків і зборів, надходження від яких становлять від 13,9 до 19,9 млн грн, або понад 20% від запланованих доходів бюджету. Акцизні податки протягом останніх трьох років приносили бюджету 2,3-3,1 млн грн, але, незважаючи на зростання загальних надходжень до бюджету, їхня важливість знизилася до 3,5% від загальної суми податків і зборів у 2020 році.

Найважливішими місцевими податками для місцевого бюджету є єдиний податок, платниками якого є юридичні та фізичні особи, а також сільськогосподарські виробники, які відповідають певним умовам, та плата за землю у формі орендної плати за землю та земельного податку. Єдиний податок становить від 56,3% до 64,6% місцевих податкових надходжень, тоді як орендна плата за землю - від 28,9% до 34,5%.

Роль податку на нерухоме майно значно менша (до 1,5 млн. грн. на рік), а надходження від транспортного податку є незначними.

Наступною основною складовою в доходах бюджету Роганської селищної територіальної громади, відзначено надходження від міжбюджетних трансфертів (табл. 2.7.) (Додаток М).

Дані табл. 2.7 показують, що в структурі доходів місцевих бюджетів зменшилися трансфертні надходження. Склад цих трансфертів також змінювався залежно як від стану розвитку місцевих громад, так і від змін у бюджетному законодавстві. У перші роки формування громад громади отримували субвенції з державного бюджету на інфраструктуру та соціально-економічний розвиток, також важливими джерелами доходів були освітня та медична субвенції.

У 2020 році до переліку найважливіших субвенцій увійшли освітня субвенція та субвенція на фінансове забезпечення будівництва, реконструкції, ремонту і утримання автомобільних доріг. Таким чином, процес децентралізації, розпочатий в Україні, суттєво вплинув на зростання доходів

на Луганщині: Луганська об'єднана територіальна громада, створена в грудні 2016 року, посилила відповідальність місцевої влади за розвиток і життя громади, одночасно розробивши аналіз формування доходів громади, дослідивши джерела зростання доходів та обґрунтувавши необхідність цього.

Таким чином, проаналізувавши зміни, які відбулися у структурі та динаміці місцевих фінансів до та після впровадження реформи децентралізації, а також вивчивши результати наповнення місцевих бюджетів у цифрах, можна стверджувати, що реформа децентралізації була позитивною. Об'єднання рад призвело до значного зростання доходів бюджетів новоутворених громад (з 18,1 млн грн у році, що передував об'єднанню рад, до 103,3 млн грн у першому звітному році після створення об'єднаних громад). Двома основними складовими доходів бюджету є податкові надходження та надходження міжбюджетних трансфертів, на які припадає 70,8% та 28,4% доходів бюджету відповідно.

Податок на доходи фізичних осіб та місцеві податки становлять 75% та 25% бюджетних надходжень відповідно. Серед місцевих податків найбільш важливими для місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб та плата за землю.

Частка трансфертних надходжень у місцевих бюджетах зменшується. Підтверджуючи позитивний вплив реформи децентралізації на результати формування бюджетів на рівні територіальних громад як відчутну вигоду, зазначимо, що бажаного результату щодо забезпечення належного рівня фінансового забезпечення виконання органами місцевого самоврядування державних функцій і повноважень не досягнуто. Водночас залишається проблема неспроможності органів місцевого самоврядування виконувати ці функції та повноваження на високому рівні в умовах розширення фіскальної бази. Вирішення цієї проблеми лежить у площині запозичення європейського досвіду та безпосереднього залучення регіональних представників.

«За сприянням програми Офісу Ради Європи, в цьому напрямку в Україні схвалена урядом Концепція реформування системи професійного

навчання державних службовців, голів місцевих державних адміністрацій, їх перших заступників та заступників, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад (974-р від 01.12.2017 р.), стан проблеми висвітлено у документі підготовленому Національним агентством України з питань державної служби у 2019 р.» [36]; в червні 2021 р.

«Комітетом Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування схвалено рекомендації та пропозиції слухань на тему «Професійне навчання публічних службовців: європейський досвід і перспективи для України»» [37].

Перспективні заходи, що вживаються державою для покращення кадрового потенціалу органів державної влади та місцевого самоврядування, є рушійною силою успішної реформи децентралізації в Україні, вплив якої можна оцінити за підвищенням фінансової стабільності та забезпеченості місцевих бюджетів, соціально-економічним розвитком регіонів та задоволеністю населення якістю суспільних благ.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ РЕФОРМУВАНЬ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

Для того, щоб система місцевого самоврядування функціонувала належним чином, необхідно передати ініціативу та повноваження щодо прийняття рішень від нижчих до вищих рівнів влади. Для цього було проведено реформування системи місцевого самоврядування. Тобто старі сільські, селищні та міські ради були замінені об'єднаними територіальними громадами. [35].

Добровільне об'єднання сіл і селищ стало важливим кроком, але не вирішило проблему повністю. Однією з причин затримки реформи був процес "добровільного" об'єднання. Усвідомлення місцевими жителями такої можливості призвело до численних спекуляцій, а подекуди і до повномасштабного саботажу з боку місцевої еліти. Хоча держава заохочувала громади у вигляді грантів та субсидій до завершення процесу об'єднання першими, деякі з них не скористалися перевагами процесу добровільного об'єднання. Оскільки не всі місцеві громади пройшли через процес добровільного об'єднання, важливу роль відіграла Верховна Рада, яка остаточно визначила і закріпила територіальний устрій на місцевому рівні.

«Попередньо провівши консультації з органами місцевої влади, науковими установами, громадськістю, реорганізацію територіального устрою на місцевому рівні здійснили успішно. Дещо іншою була ситуація з реорганізацією територіального устрою на середньому рівні, а саме укрупненням районів. Сам крок укрупнення був логічним і необхідним продовженням реформи, оскільки новостворені територіальні громади перебрали на себе частину управлінських повноважень районів, а також їх територія подекуди сягала районного рівня. Процес укрупнення районів і наповнення їх відповідними повноваженнями не отримав такого самого

широкого обговорення, як це було з територіальними громадами, і цей процес не можна вважати повністю завершеним. Після проведення другого етапу реформи утворено нові укрупнені райони, але без достатніх відповідних повноважень, що робить їх недостатньо ефективними» [7].

Реформа має низку недоліків і потребує вдосконалення. Повноваження, надані другому рівню (району), є недостатніми і неадекватними як одиниці місцевого самоврядування. Тому, як наступний крок, адміністративні повноваження мають бути передані на районний рівень після відповідних обговорень.

Питання повноважень також має бути врегульоване шляхом прийняття відповідного законодавства та внесення необхідних змін до Конституції. Враховуючи, що частина повноважень району буде передана новоствореним регіональним громадам, було б доцільно передати частину повноважень державного рівня новому району.

Враховуючи, що деякі повноваження обласного рівня не будуть передані, а залишаться за обласними органами влади, це дозволить збалансувати децентралізовану систему управління на всіх трьох рівнях. Реформа децентралізації в Україні спрямована на передачу значних повноважень і ресурсів від центрального уряду місцевим органам влади, і хоча вона призвела до певних позитивних змін, у процесі її реалізації виникло кілька викликів і проблем.

- Нерівномірність впровадження: Процес децентралізації відбувався нерівномірно в різних регіонах України. У той час як в одних регіонах реформи були успішно завершені, в інших виникали перешкоди і затримки в передачі повноважень і ресурсів. Це призвело до регіональних відмінностей у рівні місцевого управління та розвитку;

- Брак спроможності та ресурсів: Багатьом органам місцевого самоврядування бракує спроможності, досвіду та ресурсів для ефективного управління своїми новими повноваженнями та обов'язками. Це стосується

управління фінансами, планування проектів та надання публічних послуг. Брак державного фінансування загострює цю проблему;

- Корупція та зловживання владою: Незважаючи на наміри реформи посилити повноваження місцевих органів влади, на місцевому рівні існує корупція та зловживання владою. Вони включають розкрадання, кумівство та фаворитизм у процесах прийняття рішень. Слабкі механізми підзвітності та обмежений моніторинг сприяють виникненню цих проблем;

- Боротьба за владу: Реформи децентралізації іноді призводили до конфліктів між різними рівнями влади. Розподіл повноважень і відповідальності між центральними та місцевими органами влади не завжди був чітко визначений, що призводило до юрисдикційних суперечок і конфліктів щодо розподілу ресурсів;

- Недосконала правова база: незважаючи на прогрес у розробці законодавства на підтримку децентралізації, у правовій базі все ще існують прогалини та неузгодженості. Це створює невизначеність і може перешкоджати ефективному впровадженню реформ;

- Поінформованість та участь громадськості: Рівень поінформованості та участі громадськості в процесі децентралізації в різних регіонах України різний. Деякі місцеві громади виключені з процесу прийняття рішень, що призводить до недовіри до місцевої влади та зниження її легітимності;

- Регіони, що постраждали від війни: Війна, що триває на сході України, створює значні виклики для реформ децентралізації в цих регіонах. Ситуація з безпекою та переміщенням населення ускладнюють процес впровадження та перешкоджають ефективній децентралізації.

Незважаючи на виклики, важливо відзначити, що реформи децентралізації принесли позитивні зміни, такі як посилення процесу прийняття рішень на місцевому рівні, покращення надання публічних послуг та розширення участі громадськості. Наразі докладаються зусилля для подолання викликів реформи та продовження її впровадження у більш інклюзивний та ефективний спосіб. Порівнюючи досвід України з іншими

європейськими країнами, можна стверджувати, що Україна є більш відданою залученню громад, особливо в реформуванні базового місцевого самоврядування.

Такі заходи, як фінансові стимули та можливість добровільного об'єднання, не використовувалися в європейській практиці реформування місцевого самоврядування.

В Україні вони загалом були визнані успішними і дали позитивні результати. Більшість західноєвропейських країн пішли шляхом, подібним до українського. Тобто вони створили ефективні та компетентні органи місцевого самоврядування на базовому рівні, але їхні шляхи реформування та історичні передумови дещо відрізняються. Досвід західноєвропейських країн показує, що процес реформування в цих країнах тривав багато років, іноді десятиліть, і були періоди регресу перед досягненням успіху.

У Франції, наприклад, перша спроба відійти від централізованої системи управління була зроблена Шарлем де Голлем, і наступні уряди продовжували свої реформаторські зусилля. В результаті Франція не змогла повністю реорганізувати територіальну систему на місцевому рівні і знайшла рішення в дуалістичній системі влади та співробітництва на місцевому рівні.

«Французькі округи, департаменти разом із функціями державних органів влади отримали й повноваження місцевого самоврядування. Головою органу державної влади є префект, керівником із виконавчими повноваженнями є президент ради. Трохи інша ситуація простежувалася в комунах, які не мають окремого державного владного органу й у яких мер у своїй особі поєднує головну посадову особу місцевого самоврядування та представника державної влади з обмеженими повноваженнями» [44]. Впроваджуючи реформи децентралізації, Україна скористалася досвідом різних країн, які пройшли через подібні процеси.

«Якщо досвід європейських держав, узятий до уваги Україною, то потрібно відзначити такі держави. Польський досвід реформування місцевого самоврядування брали за основу в Україні. Наша держава розглядала Польщу

як модель де-централізації завдяки її успішному досвіду передачі повноважень і ресурсів місцевим органам влади. Реформи децентралізації в Польщі в1990-х і на початку 2000-х років розглядалися як історія успіху, яка покращила місцеве управління, надання послуг і регіональний розвиток» [8].

«Німеччина та її федеративний устрій, що надає значні повноваження своїм землям, також вважали відповідним прикладом для України. Розподіл повноважень між федеральним і земельним урядами, а також сильна фінансова автономія німецьких земель дали змогу зрозуміти, як Україна може розширити фінансові повноваження місцевої влади» [24].

«Фінляндія мала досвід потужної участі громадян у проведенні реформи децентралізації та в управлінні на місцевому рівні після її проведення. Фінська модель місцевого самоврядування й участі громадян у процесах прийняття рішень вплинула на зусилля України з децентралізації. Фінська модель наголошує на сильній місцевій демократії, залученні громади та висхідних підходах до формування політики. Усе це Україна намагалася включити у свою реформу» [1].

«Цифровий розвиток Естонії і його вплив на місцеве самоврядування теж враховані під час проведення реформи. Україна розглядала Естонію, як приклад цифрового управління та електронних послуг. Успішне впровадження в Естонії цифрових рішень у різних сферах управління, уключаючи електронне врядування, цифрову ідентифікацію й надання онлайн-послуг, дало цінну інформацію для зусиль із децентралізації в Україні» [4].

«Досвід Хорватії у сфері децентралізації, зокрема в контексті пост-конфліктного відновлення, визнано актуальним для України. Реформи Хорватії, спрямовані на посилення місцевого самоврядування, усунення регіональних відмінностей і сприяння сталому розвитку, розглядали як успішні моделі для процесу децентралізації в Україні, особливо в районах, уражених війною» [3].

Що ще важливіше, Україна адаптувала реформу децентралізації до своєї конкретної ситуації та потреб і скористалася досвідом цих країн. Реформа врахувала специфічну політичну, соціальну та економічну ситуацію в Україні і створила систему місцевого самоврядування, яка б ефективно функціонувала в межах держави.

Хоча досвід постсоціалістичних країн є важливим, політичний та економічний розвиток України відрізнявся від багатьох європейських країн колишнього радянського табору, таких як Чехія та Словаччина, де система місцевого самоврядування сформувалася задовго до приходу до влади комуністичного режиму і потребувала відновлення в процесі реформування.

«Вивчаючи досвід європейських країн, а саме постсоціалістичних, можемо припустити, що українським громадянам доведеться пройти етап вивченя нової системи, її сприйняття та розуміння, оскільки велика частина людей виросла за часів Радянського Союзу, а отже, звикла до попередньої системи. Проблемою є також запізніле впровадження реформи, яке очікувалося ще в 90-х роках ХХ ст.» [23].

Логічним наступним кроком після реформи є зміцнення, розвиток і захист місцевої автономії. Нові інституції вже функціонують, але їх потрібно розвивати та підтримувати. Це вимагає своєчасного законодавчого реагування на виклики та загрози, з якими зіштовхнеться система для того, щоб добре функціонувати, особливо в післявоєнний період. Успіх або провал реформи місцевого самоврядування опосередковано вплине на майбутнє таких країн, як Молдова та Грузія, які перебувають на ранніх стадіях реформування і зможуть скористатися досвідом України.

«Основним документом і законодавчою базою реформування місцево-го самоврядування в Європі є Хартія місцевого самоврядування 1987 р. У ній міститься опис досвіду всіх держав, які пройшли шлях реформи місцевого самоврядування. Україна ратифікувала Хартію в 1997 р. Документ розглядає основні принципи та механізми дії органів місцевого самоврядування в державах-членах Ради Європи. Децентралізація влади, застосування

принципу субсидіарності є її головною ідеєю. Документ визначає політичні й економічні права місцевого самоврядування та його незалежність від органів центральної влади» [16].

Європейська хартія місцевого самоврядування мала значний вплив на трансформацію системи місцевого самоврядування в Україні, особливо в її політичному та правовому вимірах. Ратифікація Хартії мала безпосередній вплив на процес прийняття законодавства про місцеве самоврядування. Підписання Хартії передбачало приєднання України до Хартії Ради Європи та гарантувало позитивний імідж України на європейському шляху розвитку. Загалом, у процесі реформування системи місцевого самоврядування Україна наблизилася до загальноєвропейської концепції самоврядування, яка визначає основні права органів місцевого самоврядування.

Реформування системи місцевого самоврядування супроводжувалося низкою змін, таких як запровадження та реалізація принципу субсидіарності, раціоналізація системи децентралізації та запровадження бюджетної системи, яка дозволяє місцевим органам влади діяти автономно. Залишається лише проблема налагодження системи та її нормативно-правової бази, що потребує постійного моніторингу та роботи з боку вищих органів державної влади. Систему місцевого самоврядування слід продовжувати розвивати, спираючись на досвід європейських країн. Важливими є дискусії про місцеві інституції та їхній потенціал для реформування.

Важливо також залучати населення до прийняття рішень на місцевому рівні, що є викликом для нових місцевих еліт, які, отримавши мандат, беруть на себе відповідальність за свої громади. Децентралізація сприяє соціально-економічному прогресу та сталому розвитку України, оскільки, як показує приклад Польщі, компетентні місцеві громади з відповідальними громадянами є ключем до цього процесу.

Існує кілька реформ у європейських країнах, які можна розглядати як потенційні приклади того, як можна вдосконалити реформи, що наразі впроваджуються в Україні. Ці реформи можуть допомогти покращити

місцеве управління, надання послуг та регіональний розвиток. Реформи фіскальної децентралізації: Україна може взяти приклад з Німеччини, Швейцарії, Іспанії та інших країн, які запровадили системи фіскальної децентралізації.

«Ці держави забезпечують місцеві органи влади значною часткою податкових надходжень і надають їм автономію в управлінні своїми фінансами. Запровадження подібних механізмів в Україні могло б посилити фінансову спроможність органів місцевого самоврядування та сприяти місцевому розвитку» [43].

«Питання популяризації участі громадян у місцевому самоврядуванні свідчить, що можна запозичити законодавчий досвід таких країн, як Фінляндія та Швеція, які мають міцні традиції участі громадян у процесах прийняття рішень. Досвід сприяння активній участі громадян через такі механізми, як партиципаторне бюджетування, громадські консультації й громадські ініціативи. Ці підходи можуть сприяти підвищенню прозо рості, підзвітності та довіри громадськості до місцевого самоврядування» [27].

«Реформа адміністративної децентралізація й естонська модель електронного урядування може бути цінним прикладом для України. Естонія спростила адміністративні процедури, оцифрувала державні послуги та запровадила електронні системи голосування й ідентифі Запровадження подібних цифрових рішень могло б підвищити адміністративну ефективність, зменшити корупційні ризики та покращити надання державних послуг в Україні. Регіональний розвиток Польщі, яка запровадила успішну політику регіонального розвитку, таку як спеціальні економічні зони й регіональні інвестиційні фонди, котрі сприяли зменшенню регіональних диспропорцій. Україна могла б розглянути подібні заходи для підтримки економічного зростання та розвитку в різних регіонах країни, забезпечивши більш рівномірний розподіл переваг децентралізації» [29].

«Співробітництво між адміністративно-територіальними одиницями різних рівнів і досвід Швейцарії, яка має традицію сильної міжурядової

співпраці та координації, відомої як «субсидіарність». Цей принцип наголошує на співпраці між різними рівнями влади в процесах прийняття рішень і розподілу відповідальності. Прийняття подібних принципів могло б допомогти Україні вирішити конфлікти та покращити співпрацю між центральним урядом і місцевою владою» [25]. З точки зору покращення надання державних послуг на місцевому рівні, повчальним є досвід Нідерландів, які мають добре розвинену систему надання послуг на місцевому рівні, в якій муніципалітети відповідають за різні державні послуги, такі як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист.

«Україна могла б вивчити їхній досвід ефективного надання послуг на місцевому рівні та дослідити шляхи покращення надання державних послуг у рамках децентралізації» [10]. Хоча звернення до реформ у європейських країнах може надати цінну інформацію, слід зазначити, що вкрай важливо враховувати специфічну ситуацію в Україні та адаптувати реформи відповідно до неї. Необхідно враховувати специфічні потреби та виклики України, щоб забезпечити сумісність прийнятих реформ з інституційною структурою країни та сприяти сталому розвитку на місцевому рівні.

Отже, однією з головних умов реформування та децентралізації місцевого самоврядування є визнання місцевого самоврядування в правовій, соціальній та політичній системі держави, його правове регулювання та реалізація на практиці. Тому вивчення та використання досвіду інституційних реформ місцевого самоврядування та децентралізації в Європі є дуже корисним і важливим для України та її новоствореної системи адміністративно-територіального устрою.

Досвід європейських країн базується на досвіді постсоціалістичних країн, де децентралізація з частковою автономією реформованих територіальних одиниць розглядається як форма розвитку територіальної автономії. Історична тяглість регіональної автономії та напрацьована нормативно-правова база ґрунтуються на моделі децентралізації.

Наслідуючи європейський приклад, реформа адміністративно-територіального устрою України створила регіональні громади як одиниці територіальної основи місцевого самоврядування на базовому рівні. Громади отримали повноваження надавати базові соціальні послуги населенню і були організовані за такими критеріями, як економічна активність, розвиток інженерної інфраструктури, охорона здоров'я та транспортне сполучення з центрами надання послуг.

Як показує досвід західноєвропейських країн, таких як Великобританія та Франція, успішна реформа місцевого самоврядування потребує постійної законодавчої підтримки.

Тому необхідно докладати постійних зусиль не лише для забезпечення успіху процесу реформування, а й для підтримки новостворених інституцій, головною метою яких є наближення кінцевих споживачів публічних послуг до місцевої громади. Європейський досвід з урахуванням українських реалій, безсумнівно, був успішним і корисним як для України та її трансформації, так і для інших держав (зокрема, Молдови та Грузії), які використовували український досвід.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи,зазначимо:

Результатом децентралізації має стати розвинена та сильна демократична держава з незалежним місцевим самоврядуванням, здатна ефективно вирішувати місцеві проблеми та надавати широкий спектр публічних послуг своїм мешканцям.

Децентралізація пройшла довгий шлях розвитку та впровадження і стала важливою складовою економічного розвитку провідних країн світу. Хоча кожна країна використовує власні методи та інструменти для забезпечення відкритості та доступності адміністративних структур, децентралізація також є більш ефективним інструментом планування, ніж централізоване планування, і має позитивний вплив на національну макроекономічну стабільність. На даному етапі все ще існує потреба у подальшому відкритті процедур прийняття рішень, посиленні механізмів консультацій та консультацій з організаціями громадянського суспільства у сфері діяльності парламентів та інших демократичних представницьких органів, але країни ЄС об'єднують зусилля та співпрацюють, щоб покращити взаємодію між владою та громадянами і регулювати реформи децентралізації таким чином, щоб забезпечити ефективну зацікавленість в можливостях, які з'являються.

Ми вважаємо, що неправильно використовувати досвід європейських країн як "імітатор" для України. Кожна країна має свої особливості: історію, економіку, культуру та потенційні ресурси. Тому реформа децентралізації в Україні є однією з основних реформ, спрямованих на зміну існуючої адміністративної системи та інтеграцію України до Європейської хартії місцевого самоврядування.

Таким чином, в результаті децентралізації має бути побудована прогресивна, сильна і демократична держава, де органи місцевого

самоврядування можуть самостійно визначати і використовувати свої ресурси для вирішення своїх проблем, не витрачаючи їх даремно.

Аналіз того, як змінилися доходи місцевих бюджетів до і після впровадження реформи децентралізації, показує, що зміни були позитивними. Об'єднання рад призвело до значного збільшення доходів бюджетів новостворених територіальних громад (з 18,1 млн грн у році, що передував об'єднанню рад, до 103,3 млн грн у першому звітному році після створення об'єднаних територіальних громад). Двома основними складовими доходів бюджету є податкові надходження та надходження міжбюджетних трансфертів, на які припадає 70,8% та 28,4% доходів бюджету відповідно.

Податок на доходи фізичних осіб та місцеві податки становлять 75% та 25% доходів бюджету відповідно. Серед місцевих податків найбільш важливими для місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб та плата за землю.

Частка трансфертних надходжень у місцевих бюджетах зменшується. Підтверджуючи позитивний вплив реформи децентралізації на результати формування бюджетів на рівні територіальних громад як відчутну вигоду, слід зазначити, що бажаного результату щодо забезпечення належного рівня фінансового забезпечення виконання органами місцевого самоврядування державних функцій і повноважень досягнуто не було. Водночас, з розширенням фінансової бази органів місцевого самоврядування важливим залишається питання їх спроможності виконувати ці функції та повноваження на високому рівні. Вирішення цієї проблеми також може бути досягнуто шляхом поєднання європейського досвіду та безпосередньої участі регіональних представників.

За підтримки Програми Секретаріату Ради Європи Уряд України схвалив Концепцію реформування системи професійного навчання державних службовців, голів, перших заступників та заступників голів місцевих державних адміністрацій, посадових осіб місцевого самоврядування та депутатів місцевих рад (974-р від 1 грудня 2017 року), яка була включена

до документа, підготовленого Державним агентством України з питань державної служби 2019 року; у червні 2021 року.

Комітет Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, "Професійне навчання державних службовців: Європейський досвід та перспективи України".

Перспективні заходи, що вживаються державою для розвитку кадрового потенціалу органів державної влади та місцевого самоврядування, є рушійною силою успішної реформи децентралізації в Україні, наслідки якої можна оцінити за підвищенням фінансової стабільності та забезпеченості місцевих бюджетів, соціально-економічним розвитком регіонів та задоволеністю населення якістю суспільних благ.

Однією з головних умов реформи місцевого самоврядування та децентралізації є визнання, правове регулювання та фактична реалізація місцевого самоврядування в правовій, соціальній та політичній системах держави. Тому для України та новоствореної системи адміністративно-територіального устрою дуже корисним і важливим є вивчення та використання європейського досвіду інституційного реформування місцевого самоврядування та децентралізації.

Досвід європейських країн базується на досвіді постсоціалістичних країн, де децентралізація з частковою автономією реформованих регіональних одиниць розглядається як форма розвитку регіональної автономії. Історична тяглість регіональної автономії та розроблена нормативно-правова база ґрунтуються на моделі децентралізації.

Наслідуючи європейський приклад, реформа адміністративно-територіального устрою України створила регіональні громади як одиниці територіальної основи місцевого самоврядування на базовому рівні. Громади уповноважені надавати базові соціальні послуги населенню та організовані за такими критеріями, як економічна активність, розвиток інженерної інфраструктури, охорона здоров'я та доступ до сервісних центрів.

Як показує досвід західноєвропейських країн, таких як Великобританія та Франція, успішна реформа місцевого самоврядування потребує постійної законодавчої підтримки.

Тому необхідно забезпечити безперервність роботи не лише для забезпечення успішного процесу реформування, а й для підтримки новостворених інституцій з метою наближення кінцевих споживачів публічних послуг до місцевих громад. Європейський досвід з урахуванням реалій України, безсумнівно, був успішним і корисним як для України та її трансформації, так і для інших держав (зокрема, Молдови та Грузії), які використовували досвід України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Finland – unitary state organized on a decentralized basis. European Committee of the Regions (2022). URL: https://portal.cor.europa.eu/divisionpowers/P
2. Jan K. Brueckner Fiscal Decentralization in Developing Countries... — P. 15. [Zhang T. Fiscal decentralization, public spending and economic growth in China... — P. 67.
3. Koprić, I. (2019). Public Administration Reform in Croatia: Slow Modernization During Europeanization of Resilient Bureaucracy. Public Administration Issues. URL: file:///C:/Users/larisa/Downloads/Public_administration_reform_in_Cro
4. Linnas, R. (2012). Attempts at Local Government Reform in Estonia. URL: https:// portaal.ell.ee/.../ Attempts+at+Local+G
5. Tiebout C. M. A pure theory of local expenditures... — P. 64.
6. Yifmaz S. The Impact of Fiscal Decentralization on Macroeconomic Performance... — P. 255.
7. Бевз, Т. (2019). Специфіка здійснення реформ місцевого самоврядування та територіальної організації влади в регіонах України: здобутки і прорахунки. Демократизація політичних інститутів і суспільний розвиток в Україні. зб. наук. праць. Київ: ІПЕД ім. І. Ф. Кураса НАН України
8. Бочаров, С. (2009). Адміністративні реформи в Польщі як крок до інтеграції в Європейський Союз. Наука. Релігія. Суспільство, No 4, с. 60
9. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 р. № 2233-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2010. № 50–51. Ст. 572.
10. Данилишин, Б., Пилипів, В. (2016). Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України. Регіональна економіка, No 1, с. 5−11. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/ re-gek_2016_1

11. Демченко О. П., Яковенко К. А. Європейський досвід бюджетної децентралізації та перспективи для України. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 16. С. 724–730.;
12. Децентралізація влади на основі кращих іноземних практик та українських законодавчих ініціатив» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uiip.org.ua/wp-content/uploads/2015/05/%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%87%D1%96-%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2-%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2.pdf.
13. Децентралізація: від добровільності до примусовості. веб. сайт URL:https://rada.oporaua.org/analityka/a-iak-u-nykh/8585 detsentralizatsiia-vid-dobrovilnosti-do-prymusovosti]
14. Децентралізація: досвід європейських країн. веб. сайт URL:https://ukr.lb.ua/blog/yuriy_odarchenko/399704_detsentralizatsiya_dosvid.html
15. Децентралізація: досвід Польщі та втілення реформи в Україні. веб. сайт URL: https://www.radiosvoboda.org/a/28742629.html
16. Європейська хартія місцевого самоврядування (1985). Сайт Верховної Ради України. URL: http://zakon5.rada.
17. Європейська Хартія місцевого самоврядування: преамбула від 15.07.1997 р. № 452/97-ВР. Дата оновлення: 16.11.2009. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#Text
18. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. Реформа децентралізації. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi

19. Закон щодо функціонування міст метрополій, провінцій, об'єднання та розділення комун. веб. сайт URL:https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2014
20. Іжа М. М. Показник децентралізаційних процесів у країнах Європи [Електронний ресурс] / М. М. Іжа. — Режим доступу : http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/3288/1/112-30.pdf.
21. Камінська Н. Децентралізація і досвід її проведення у зарубіжних країнах / Н. Камінська [Електронний ресурс]. – Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?.
22. Костенок, І. (2012). Радянська модель самоврядування як чинник впливу на сучасні самоврядні практики на пострадянському просторі. Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. праць. Харків: Вид-во «ДокНаукДержУпр», вип. 4 (12), с. 168–17
23. Костенюк І. Західні моделі місцевого самоврядування: перспективи та обмеження культурних трансферів І. Костенюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dridu. dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_01(16)/39.pdf.
24. Кохалик, Х. (2011). Досвід становлення і розвитку комунального самоврядування в Німеччині та можливість його адаптації в містах України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.04 «Місцеве самоврядування»
25. Куйбіда, В. (2010). Досвід впровадження стандартів доброго врядування на місцевому рівні в Україні та інших європейських країнах. Київ: ТОВ «Поліграфічний Центр "Крамар"»
26. ЛозовськаЛ. І. Механізми взаємодії місцевого самоврядування країн Європейського Союзу з наднаціональними структурами [Електронний ресурс] / Л. І. Лозовська. — Режим доступу : http://www.rusnauka.com/26_NII_2009/ Gosupravlenie/52135.doc.htm
27. Михайлишин, Л. (2009). Удосконалення системи місцевого управління в Україні з використанням зарубіжного досвіду: автореф. дис. ... канд.

наук з держ. упр.: спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / Нова державна регіональна політика. Київ: Крамар.

28. Молдован О. О. Бюджетна децентралізація: досвід ефективної реформи Словаччини для України. *Вісник Донецького національного університету*. 2010. № 3. С. 32.
29. Москаленко, О. (2012). Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України. Центр політико-правових реформ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Київ, 212, с.12
30. Наконечний В.В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз / В.В. Наконечний [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www. kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-1/doc/5/03.pdf.;
31. Пасічник М. Еволюція та характерні ознаки децентралізації публічного управління / М. Пасічник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2013/11/2010-4-24.pd.
32. Пилипишин В. П. Вплив процесів інтеграції на національні системи державного управління [Електронний ресурс] / В. П. Пилипишин. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11pvpcdu.pdf.
33. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17, ст. 112.
34. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05.02.2015 р. № 157-8. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 91.
35. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 01.04.2014 р. No 333-р. URL: http:// za-kon2.rada.gov
36. Професійне навчання для місцевого самоврядування: стан, виклики,

перспективи. URL: https://decentralization.gov.ua/admin/articles/11843.html

37. Рекомендації слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування на тему «Професійне навчання публічних службовців: європейський досвід і перспективи для України» від 02.06.2021 р. Протокол № 72. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/pitannya-profesijnogo-navchannya-publichnih-sluzhbovciv-potrebuye-posilenoyi-uvagi-nataliya-alyushina
38. Роганська територіальна громада. URL: https://roganska-gromada.gov.ua
39. Розвиток процесу децентралізації в Румунії. веб. сайт URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/6/40.pdf
40. Роман В. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу / В. Роман [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lvivacademy.com/visnik12/fail/Roman.pdf.;
41. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні / Т. Тарасенко // Державне управління місцевого самоврядування – 2014. – № 2(21). – С. 277–286.
42. Ткачук А.Ф. Латвія: довга дорога реформ. Робочі записки / А.Ф. Ткачук. – К.: Легальний статус, 2015. – 56 с.
43. Чумакова, О. (2008). Шляхи розвитку місцевого самоврядування України в контексті досвіду держав Європейського Союзу: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.04 «Місцеве самоврядування». Дніп.
44. Шиманке, Д. (2012). Проектний документ No 12. Система місцевого самоврядування та її реформи. Досвід деяких європейських країн (Данія, Німеччина, Англія, Франція та Швеція) Київ.
45. Як провели реформу адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування у Латвії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.csi.org.ua/?p=4802.